

Kuva 1940-luvun alkupuolelta. Keskellä Armas ja Ida Vääntinen, haravanvarressa Ilma ja oikealla (mahdollisesti) Edla Iivarinen (Idan sisko)

Äitini Ilma os. Vääntinen (1922-2012), Mäntymäen tytär muistelee kirjoituksissaan, jotka käsittelevät hänen elämäänsä vuosina 1922-1983, mm. elämää Mäntymäellä. Ohessa katkelmia hänen kirjoituksistaan.

Lapsuusaika Mäntymäellä

Minun lapsuudessa Mäntymäellä asui vielä isäni (Armas Vääntisen) vanha äiti, isoäitini Henriika (1865-1932) nuorimman tyttärensä kanssa. Henrikalla oli syytinkiläiskotina pieni kamari ja keittiö suuren porstuan takana. Hän oli jäänyt leskeksi isäni Armaksen ollessa rippikouluikäisessä ja ottanut talon ohjat käsiinsä ja huoltanut seitsemän lastaan aikuisiksi. Kovaa hänen elämänsä oli ollut, mutta jostakin oli leipä ja toimeentulo hankittava suurelle perheelle. Kalastus ja kalojen kauppaaminen asutuskeskukseen oli yksi keino hankkia elantoa perheelle. Isoäiti oli joskus huokaissutkin, kun oli väsynyt tuohon kylmään syyskalastukseen, että jäätyisivätpä järvet niin loppuisi tämä kärsimys järvellä.

Koittihan sitten aika, kun Henrikankin lapset läksivät kukin vuorollaan kohti omaa elämää. Minun isäni Armas, joka oli käynyt maamieskoulun, jäi pitämään taloa. Hän osti toisilta sisaruksiltaan talo-osuudet ja otti isännyyden hoitaakseen. Hän joutui ottamaan velkaa, jotta sai sisarusten perintöosuudet maksetuksi. Äidistäni Idasta, joka oli kunnalliskodissa johtajattarena, tuli Mäntymäen emäntä.

Kovan työn ja ahkeruuden, säästäväisyyden ja tarkan talonpidon ansiosta talo vaurastui. Peltoa lisättiin, kun velipojatkin alkoivat tulla isälle avuksi. Muistan, että isäni oli aina ahkera. Usein kesäöisin hän lähti niittämään, jotta päivällä olisi sitten mitä korjata. Muutaman tunnin torkahdus välillä sai riittävä levoksi.

Tämä kotitaloni oli sellainen ikivanha harmaa, hirsistä rakennettu 20 metriä pitkä talorumilus suurine tupineen. Tuvan nurkassa oli iso kivi-uuni, joka oli hohtanut lämpöä jo monille sukupolville. Uunin päällys oli suuri, pienen yksion kokoinen. Sinne saattoi kiivetä silloin, kun oli kylmä muualla. Uunin päällä oli lämmintä aina. Uunin ympäri kiersi käytävä, josta erityisesti kissat pitivät ja jossa kuivattiin ja varastoitiin puita. Uunin alla (pankon alla) olevassa kolossa pidettiin joskus pikku possua, kun sitä opetettiin talon tavoille.

Mieleen tulee se isän koti Mäntymäki kaikkienensa; tupa, jossa meidän koko perhe nukkui, rehevä puutarha, jonka isä oli koulupoikana istuttanut opettajansa avustuksella ja syysaamun kirpeä, raikas kasteinen ruoho jalkapohjissa. Aamuisin juostiin kilpaa veljien kanssa sängystä suoraan poimimaan yöllä puusta pudonneita omenia. Puutarhassa oli mahtava rivi suuria omenapuita, mutta niistä vain yksi pieni puu tuotti makeita omenia. Sen oli Tyyne -tätini saanut nimikkopuukseksi jo lapsena. Tuo Tyynen puu antoi meille lapsille syyn kipaista katsomaan, josko juurelle olisi tippunut joitakin. Tippuneet oli luvattu meille lapsille.

Lehmien hoidon ja muiden puuhien keskellä opittiin elämisen alkeet. Kaikissa töissään vanhempani pitivät meidät lapset mukana. Vähitellen opimme säännöllisen työn rytmin – ei ollut ajanvietto-ongelmia – niitä ei tunnettu silloin lainkaan.

Kauppaa ei silloin paljon tarvittu. Vain kahvi, sokeri ja hiiva olivat ne kaupan tarvikkeet, joita ei koti pystynyt antamaan. Kotona oli kaikki viljatuotteet omasta maasta, maito ja voi navetasta, samoin liha ja siitä muunnellut monet herkut, syltyt ja makkarat sekä monet muut. Villaa saatiin lampaista, joka sekin muunneltuna kävi moniin tarpeisiin. Kahvi ostettiin raakana ja sitä käsiteltiin monin eri tavoin kotona ennen kuin se oli juotavassa kunnossa. Muistan vieläkin sen herkullisen tuoksun, joka syntyi kun kahvia paahdettiin ”rännärillä”. Paahtaminen olikin taitavan ja huolellisen työtä. Papuja piti liikutella koko ajan, jotta niistä tuli tasaisen ruskeita, ei liian tummia. Liaksi paahtetuista pavuista tuli kitkerä maku kahviin.

Leipominen ja uunin lämmitys olivat nekin tosi urakka. Kaksimetriset halot olivat raskaita kantaa ja niitä piti olla paljon tuohon hataraan uuniin, kun leipää paistettiin. Kun uuni, tämä ”moolokin kita” saatiin lämmitetyksi, tehtiin sitten samaan uuniin kaikkea mahdollista, jopa kahvi paahdettiin hiilloksella, joka vedettiin lieteen. Leipomuspäivä oli kiireine, kun paistettiin laatikoita, pullaa, rieskoja ja piirakoita. Kesällä tuo aurinkoinen tupa oli paistopäivinä tuskastuttavan kuuma. Vesisangon kanssa vahdittiin, etteivät kipumat pääse lentämään pärekatolle ja saamaan aikaiseksi tulipalaa.

Mäntymäen kamarissa asukkaat vaihtuivat

Isoäitini, Riikka-mummon (Henriikan) kuoltua peräkamari ja pikku keittiö, jotka olivat olleet hänen asuntonaan syytinkiajan, annettiin vuokralle.

Asukkaat – niin kuin noita kamarin vuokralaisia nimitettiin - ehtivät vaihtua hyvin monta kertaa minun muistini aikana. Tätini Ruusan kahdeksanhenkinen perhe asui siinä niihin aikoihin kun heille syntyivät kaksoset, perheen kuopukset. Tädilteni Mäntymäki oli hänen synnyinpaikkansa ja tuttu paikka asua vaikkakin nyt hän asui siellä vuokralaisena, entisen talon tyttären sijasta.

Tätini perhe harrasti paljon hartausseuroja. Niitä pidettiin vuoroin kylän jokaisessa talossa, hyvin usein myös tuossa tätini pienessä kodissa. Joku saarnaaja saapui jostakin ja kylän väki koottiin yhteen ja hengelliset laulut ja virret kaikuivat silloin tuolta kamarista koko talon läpi. Nämä saarnamiehet vaihtuivat usein - enimmäkseen he olivat ikämiehiä. He saarnasivat joskus maailmanlopustakin. Tämä ahdisti minua, en oikein ymmärtänyt paljonkaan tuosta kaikesta ja

pelkäsin, että jotakin kamalaa tapahtuu pian, enkä tiedä mitä ja miksi? Mutta joskus tuli sellainen turvallinen hyvä olo. Oli kuin olisi lämmin käsi laskeutunut kaiken ylle turvallisena ja kaiken ahdistuksen poistajana.

Tuolla pikkupuolella, niin kuin sanottiin, oli monet "kasvot" sen mukaan, kuka kulloinkin siellä asui. Vasta sitten kun sain itse muuttaa sinne, tulin tuntemaan tuon pienen rauhallisen sopen kotiini kuuluvaksi. Se oli minun ikioma soppeni - suorastaan rakastin sen lämmintä rauhaa iltaisin kun askareiltani pääsin ja sen lieden lämpimässä loisteessa istuin ja lepäsin. Joskus luin päivällä saatua postia, kirjeitä ja kirjastosta lainattua kirjallisuutta. Oli sykehdyttävän onnellista, kun sai tuntea koko sopen omakseen.

Minun vanhempani, veljeni ja minä asuimme pääasiassa siinä suuressa tuvassa, joka oli kuin koko talon keskuspaikka. Siihen mahtui paljon elämää yhdellä kertaa. Se oli olohuone, ruokailuhuone, makuuhuone, askarteluhuone ja vieläpä pesuhuone ja huoltopaikka. Tuvassa tehtiin kaikki, mitä elämään kuului ja siihen kuului myös toimiminen pikku meijerinä. Maito käsiteltiin, valmistettiin voiksi ja piimäksi tuvassa, josta se sitten nostettiin isän "ruukki kuorma", kun lähdettiin noita kotitilan tuotteita vaihtamaan rahaksi.

Tilan tuotteita käytiin myymässä Varkaudessa (ruukilla)

Usein jo aamuvarhaisella, oikeastaan jo yöllä klo 2 ruvettiin valmistautumaan ruukkimatkaa varten. Kauppatatka tehtiin hevosella. Alkoi kuulua kirkun hyrinää, piimä- ja maitotonkkien kolahtelua ja muita hiljaisen aherruksen ääniä. Valmistettiin voita ja haettiin myös marjoja puutarhasta ja aholta. Myös meitä lapsia tarvittiin näihin hommiin. Kaikkea piti olla monipuolisesti ja tuotteet piti saada mukaan mahdollisimman tuoreina. Torikuorma oli koottava yön aikana aamun varhaista lähtöä varten, sillä ruukille oli pitkä matka. Kuorma sisälsi kaikkea mahdollista mitä talosta löytyi, karjan ja peltojen antimia sekä puutarhatuotteita. Joskus jopa halkokuorma vaihtoi omistajaa.

Matkaan lähdettiin varhain ja joskus iltapäivällä vanha heppa sitten lönksytteli kotipihaan. Kun isäni sai sen riisutuksi valjaista, teki se (Peippo –heppa) joka kerta sellaisen rentoutumistempun – laskeutui ensin polvilleen pihanurmikolle ja heittäytyi sitten ympäri, selkä vasten ruohoa. Minusta näytti, että se nautti kovasti tuosta piehtaromisesta. Tämä tempu taisi vastata ihmisen suihkussa käymistä rankan päivän jälkeen.

Näitä "ruukkipäiviä" sisältyi isäni elämään monia. Rahaa tarvittiin, kesti kymmeniä vuosia ennen kuin talo oli saatu lunastettua omaksi ja velattomaksi. Rahaa tarvittiin myös elämiseen, vaikka suurin osa elintarvikkeista tulikin omasta pellostä ja puutarhasta.

Joskus pääsin isän tai äidin mukana kauppalaan ja voi miten kadehdinkaan ihmisiä, jotka vasta silloin nousivat ylös ja tulivat aamutakeissaan kuormaamme tutkimaan. Ajattelin, että voiko olla onnellisempia ihmisiä kuin nuo kauppalan rouvat. Heillä ei ollut kiirettä eikä kovaa työtä niin kuin meillä maalla. Asunnotkin niin pieniä ja helppohoitoisia. Vertasin niitä kotini suureen tupaan ja porstuaan, jotka olivat melkein yhtä suuret kuin nämä kaupunkilaisasunnot. Ja tuvan maalaamaton, hiekalla pestävä lattia - se oli tosi työläs pitää puhtaana. Sen puhdistaminen oli minusta kuin painajaisunta. Vettä piti kantaa saavi toisensa perään ja sitä sopi sinne harvan sillan rakoihin paljon. Kun sitten homma jotenkin tuli tehtyä, se oli kyllä pestyn tuntuinen kauan aikaa. Koko koti tuoksui puhtaalle. Talvisin porstuan harvat seinät olivat painajainen. Pyry ja paha ilma tunkivat tuvan puolelle. Lunta oli joskus jopa tuvan kynnyksellä asti.

Kiertokoulu aika

Kotiimme tuotiin hevosella sellainen iso arkku – sitä me lapset vieressä ihmeteltiin. Kyydissä tuli täti, joka esitteli itsensä Eveliina Tervaparraksi. Ihmettelimme nimeä, kun tädillä ei ollut partaa. Selvisi myöhemmin, että Tervaparta oli nimi, sillä ei ollut mitään tekemistä hänen ulkonäkönsä kanssa.

Tervaparta alkoi opettaa meitä. Opetus tapahtui ensin yhden viikon ajan minun kotini peräkammarissa, sitten vaihdettiin kylän muihin taloihin viikoksi kuhunkin. Saatiin sellainen kivitaulu, johon kirjoitettiin kivikynällä – rihvelillä. Opeteltiin tekemään kirjaimia ja numeroita. Saatiin myös kirja, josta avautui ihan uusia asioita. Luettiin Kasperista, joka ei saanut oppia mitään – voi että minä säälin tuota Kasperia.

Kun koulu sitten siirtyi kauimmaksi kylän toiseen laitaan, alkoi elämässäni jännä vaihe – koulumatka kavereitten kanssa. Matkoihin sisältyi aina muutakin kuin vain tuo matkanteko. Aina ei ehditty tunnille ajoissa, kun keksittiin jotakin mielenkiintoista tekemistä. Kerran meillä oli mukana pieni kelkka. Teimme sen täyteen lumipalloja. Kouluunmeno taisi silloin unohtua kokonaan.

Tämä kiertokoulu oli meille sellainen esikoulu ennen oikeata koulua.

Talouskouluaika Kuopiossa 1941 sai haaveilemaan sähköhellasta

Talouskoulussa jouduimme vuorollamme tekemään kaikkea mahdollista. Joskus tehtäväksi lankesi johtajattaren vitivalkoisen puvun kunnostaminen. Silloin jännitti – ei saanut jäädä ryypyn ryppyä eikä tahran tahraa vaikka kyseessä olisi ollut ruostetahra. Pyykkäysvälineet eivät olleet laatuluokkaa. Niistä saattoi tulla ruosteläikkiä ja tämä aiheuttikin harmaita hiuksia. Myös silityskokeessa johtajattaren essut ja puvut olivat painajainen sille, jolle niiden käsittely arvalla lankesi.

Näin koululla ensimmäistä kertaa sähköhellan ja sen helppoutta ja hyviä ominaisuuksia ihailin valtavasti. Vertasin sitä kotona olevaan, parhaat päivänsä nähneeseen kenties 100 vuotta vanhaan kivimuuriin. Se fuskasi monella tavalla ja vaati valtavasti työtä, kun se piti täyttää suurilla haloilla. Niitä sai mättää sen ahnaaseen kitaan kuin lunta kuumaan veteen eikä sen teho ollut paras mahdollinen. Siihen verrattuna tuo nukketaloon kuuluvaksi luultu sähköliesi teki minkä lupasi helpolla ja varmasti. Aina onnistui. Lämpö säädettiin mittarilla. Tämä laite minun olisi tehnyt mieli ”pistää taskuun” ja viedä kotiin.

Harmi, kun se sähköhella piti jättää koululle. Kyllä olisi ollut kiva sillä kotonakin paistaa herkkuja.

(Olisi mielenkiintoista tietää, million Mäntymäelle saatiin sähköt.)

Uudistuksia oli vaikea tehdä

Talouskoulun ja muutaman piikomiskeikan jälkeen tuntuivat nuo kotityöt ihan erilaisilta kuin joskus ennen. Kaikkea tuli katsella ihan eri kulmasta. Kotitöiden hyvät ja huonot puolet tulivat nyt eri valoon.

Teki mieli tehdä uudistuksia ja sydämen lämmöllä siunasin niitä asioita, jotka olivat kotona paremmin kuin muualla. Ei ollut ketään, ketä olisi tarvinnut riistää ja ryöstää - kun ei ollut ylettömiä rikkauksia, oltiin tyytyväisiä siihen mitä oli. Joitakin uudistuksia tosin olimme alkaneet veljien kanssa suunnitella, mutta isä oli toista mieltä. Hänen mielestään esimerkiksi niittokone tekisi vain sotkuista jälkeä. Kun sirpillä leikataan niin jälki on niin siistiä.

Ja niin sitä sinäkin syksynä selät kumarassa ahersimme viljapellolla. Meillä oli vanha apulainen Eetla, joka tuli auttamaan leikkuussa ja hän se oli sellainen työkone, vaikka ikää oli paljon ja selkä jo jäänyt pysyvästi koukkuun kovasta työstä. Hän ei malttanut koskaan pitää "ruokalepoja". Me nuoremmat olisimme niin mielellään vähän vetäneet lonkkaa syönnin päälle. Niilo veli leukaili usein tuon Eetla

mummon kanssa - yllytti syömään" röijyn täyteen" kun Eetla pyrki liian hätäisesti hotkimaan ja oli jo siinä samassa töppönen ojossa työmaata kohti.

Sota-aika oli koko ajan ollut tuolla taustalla jossakin, mutta sodan välitöntä kosketusta emme tunteneet muuten kuin pelättyjen murheviestien tullessa. Ne leijailivat kuin mustat korvit ilmassa. Pelko niistä teki elämän surulliseksi. Kun joku tuttu nimi mainittiin, niin se oli kuin yhteistä tuo suru koko kylälle. Minä jouduin kerran junanvaihtoon Huutokoskella, kun olin pienellä viikonloppumatkalla ystäväni Gustaavan kanssa. Näimme silloin järkytykseksemme, kun junasta laskettiin asemalle monta arkkua - vaatimattomia puulaatikoita. Kun lähestyimme varovasti tuota mykistävää näkyä, niin meidän oli pakko olla todistamassa taas omalle kylälle matkalla olevaa surusanomaa - (Olli Ruutanen - Aulis Immonen) molemmat oman kylän pokia, niitä joita saattelimme junaan sodan alussa. Se oli järkyttävää.

Naapureiden kanssa pidettiin yhtä – radiota ihmeteltiin

Naapuruus kotini ja Eriikka –muorin mökin välillä oli saumatonta, oli yhteiset lehmitarhat, joissa päivittäin tavattiin useaan kertaan. Kuulumiset ja sattumat vaihdettiin tuoreeltaan. Ei ollut kai mitään salaisuuksia olemassakaan. Ammennettiin voimaa tästä kanssakäymisestä naapurin kanssa. Yhdessä iloittiin uudesta ilmiöstä, ensimmäisen radion tuomasta tuulahduksesta. Päiviteltiin ja ihmeteltiin sitä, miten on mahdollista kun joku puhuu tai soittaa toisella puolen maata ja me voimme sen kuulla! Radio oli alkuun sellainen akulla toimiva. Akun tyhjennyttyä se piti käydä kaupungissa lataamassa. Lataaminen kesti päiviä, joskus viikkojakin. Ei oikein tahtonut malttaa odottaa tätä lataamista eikä tulla toimeen ilman tätä ihmeloitaa.